

פרשת דברים

מאוצרות
רבנו הרמב"ן

פרשת עקב תשפ"א (שנה ד' גליון 108)

וְהָיָה עֲקֵב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרֶתֶם וְעִשִּׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר ה' אֱלֹקֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם. [ז יב]

והזכיר את המשפטים האלה - להזהיר מאד במשפטים, כי לא יהיה עם רב כולו נוהר במצות כולן שלא יחטאו בהן כלל, רק במשפטים יעמידו התורה, כמו שנאמר בהן: וכל ישראל ישמעו וייראו (דברים כא). ועוד, כי רבים ירחמו מלסקול האיש ולשרוף אותו אחרי שנעשית העבירה, כמו שיאמר: ולא תחוס עינך (דברים יט כא). ועוד, שייראו מן התקיפים ומן המטעים, כמו שאמר: לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא (דברים א יז), ואמר בנביא השקר: לא תגור ממנו (דברים יח כב), והזכיר כל אלה במסית: לא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא תחוס עינך עליו ולא תחמול ולא תכסה עליו (דברים יג ט). יזהיר לא תשמע אליו - מפני הטעאתו, ולא תחוס - מפני הרחמנות שירחמו רכי הלבב על הנדונים, ולא תכסה - שלא תשתוק בעבור תקפו ויראת בני משפחתו.

כִּי ה' אֱלֹקֶיךָ מְבַיֵּא אֶל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחְלֵי מַיִם עֵינָת וְתַהֲמַת יְצְאִים בְּבַקְעָה וּבְהָרָה. [ח יז]

וטעם ארץ נחלי מים - שהיא כגן רוה, לא שישקוה מהם ברגל כארץ מצרים, כאשר יאמר עוד: למטר השמים תשתה מים (דברים יא יא). ופירש: כי עיינות ותהומות יוצאים בבקעה וגם בהר, ומשם יזלו בה נחלים. ושעור הכתוב: עיינות, ועיינות תהומות, כמו: בעוזז עיינות תהום (משלי ח כח), מעיינות תהום רבה (בראשית יז יא). והענין: כי יש מן המעיינות שזולים מתמצית לחות ההרים מן הגשמים שנבלעים בתוכם או מן האידים העולים להם, והם שקרא: עיינות, כמו: אל כל מעייני מים (מלכים א יח ה), למעיינו מים (תהלים קיד ח). ויש מהם שיוצאים ממקור התהום, והם שקראם: תהומות, כלומר מעיינות תהומות. ואמר כי משניהם בבקעה וגם בהר.

בעל ה"חלקת יעקב" רבי מרדכי יעקב בריש זצ"ל אב"ד ציריך היה אצל הגאון מטשעבין זצ"ל בפרשת עקב בשנת תשכ"ד ואמר הגאון מטשעבין כי מתחילים לבנות בבניין הישיבה שלו ומצאו שם מעיין ויכולים לעשות מקוה של מעיין, והתחילו לפלפל ביניהם אם מים שירדו מן ההר למטה ועולים שוב מן הארץ אם נקרא מעיין או לא. והשיב הגאון מטשעבין הרי ברמב"ן בפרשת השבוע - בפסוק אֶרֶץ נַחְלֵי מַיִם עֵינָת וְתַהֲמַת יְצְאִים בְּבַקְעָה וּבְהָרָה וביאר הרמב"ן: "יש מן המעיינות שזולים מתמצית לחות ההרים מן הגשמים שנבלעים בתוכם או מן האידים העולים להם, והם שקרא: עיינות". הרי מפורש דשיטתו של הרמב"ן ז"ל כי דין מעיין להם, עכ"ד. [משמיע ישועה - ברוקלין תשע"א]

וּמְלַתֶּם אֶת עַרְלַת לִבְבְּכֶם וְעַרְפְּכֶם לֹא תִקְשׂוּ עוֹד. כִּי ה' אֱלֹקֵיכֶם הוּא אֱלֹקֵי הָאֱלֹקִים וְאֲדֹנֵי הָאֲדֹנִים הַקָּל

הַגָּדֵל הַגֹּבֵר וְהַנּוֹרָא אֲשֶׁר לֹא יִשָּׂא פָנָיו וְלֹא יִקַּח שָׁחַד. [י טו-יז]

ערפכם לא תקשו עוד - שלא תהיו כאבותיכם דור סורר ומורה, שישבו עם המצרים וילמדו מעשיהם והם קשים לעזוב דרכם, כמו שעשו את העגל וקראם שם: עם קשה עורף (שמות לב ט), שלא ישוּבו מן הטעות שנכנס בלבם לחשוב שיש תועלת בעבודת המלאכים או צבא השמים. אבל אתם תדעו ותשכילו ותאמינו כי ה' אלקיכם הוא אלקי האלקים - הם מלאכי מעלה, ואדני האדנים - כל צבא השמים אשר להם ממשלה בשפלים, כי הוא האדון אשר שם להם משטרים בארץ, ולו הגדולה והגבורה, והוא נורא בתפארת עוזו, אשר לא ישא פנים לאחד מן האלהים והאדנים להגן על עובדיהם, ולא יקח שחד מיד אדם. ופירשו בשו"ח שאפילו חסיד גמור שיעבור עבירה לא יקח ממנו מצוה ממצותיו בשו"ח לכפר לו, אבל יענישנו על חטאו ויגמול לו ככל טובותיו. ואנקלוס תירגם: דלית קדמוהי מסב אפיין ואף לא לקבלא שוחדא. יתכוין לפרש שהוא משבחי השוללות בבורא יתברך, יאמר הכתוב שאין השם בענין שישא פנים, כי לא יראנו האדם וחי, והכל כאין נגדו ומאפס ותוהו נחשבו לו (ישעיהו מ יז), ולא בענין שיקח שחד וממון מאדם כמלכים ושופטי ארץ.

והנכון בעיני שיאמר: אשר לא ישא פנים לגדולי בני אדם בריבם עם קטניהם, ולא יקח שחד מעשיריהם בריבם עם דל, כי הוא עושה משפט יתום ואלמנה מן הגדולים, וקבע את קובעיהם נפש (משלי כב כג), ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה, והם כל צרכי האדם, והנה הוא יפרנס העניים אשר אין להם אוהב ורע.

מון הרב מבריסק רבי יצחק זאב הלוי סאלאוויצקי זצ"ל הורה הוראה מעשית על פי דברי הרמב"ן הללו. בזמן המאבק על גזרת גיוס בנות לצה"ל ולשירות הלאומי סבר מרן הגר"ז שלא לעשות שום פשרה בענין שהבנות הדתיות יפטרו מחובת גיוס ואילו בנות שאינן דתיות יגויסו, ואמר שאם לפי דיני התורה השריות לבנות בצבא הוא 'איסור' אזי אין מקום לשום פשרה בענין על חשבון בנות שאינן דתיות. (מדין המשנה - תרומות ח יב: נשים שאמרו להם נכרים: תנו לנו אחת מכם ונטמאה, ואם לאו, הרי אנו מטמאים את כולכן, יטמאו את כולן, ואל ימסרו להם נפש אחת מישראל) ואפילו שהביעו בפניו חשש כי אם לא תושג פשרה עלול ראש הממשלה דאז להורות על גיוסם של בני הישיבות שהיו מוכרים כפטורים מחובת הצבא. סמך דבריו הגר"ז על דברי הרמב"ן כאן: **בשו"ח שאפילו חסיד גמור שיעבור עבירה לא יקח ממנו מצוה ממצותיו בשו"ח לכפר לו,** ואמר שלהתפשר בענין גיוס הבנות שהוא עבירה, לצורך המצוה של חיזוק בני הישיבות - היינו נתנית שוחד לקב"ה, אבל הקב"ה הרי "לא ישא פנים ולא יקח שחד". וכן היו עוד מקרים בהם הורה כדרך זו. [הדרי קודש, רשימות תלמידים ממרן הגר"ז - פרשת עקב, וב'נתיבות רבותינו' הביא עוד ממרן הגר"ז בזה]

וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְחֵיל מִצְרַיִם לְסוֹסָיו וּלְרִכְבּוֹ אֲשֶׁר הִצִּיף אֶת מֵי יַם סוּף עַל פְּנֵיהֶם בְּרִדְפָם אַחֲרֵיהֶם וַיֹּאבְדֵם ה' עַד הַיּוֹם הַזֶּה. [יא ד]

לא הבינותי טעם עד היום הזה, כי כל המתים בים אובדן עולם הם אובדים. ויתכן שהוא חוזר לסוסיו ולרכבו, שאבד סוס ורכב ממצרים בכל הדור ההוא, כי כל סוס ורכב וכל פרש אשר במצרים הוציא עמו ואבדו כולם, והיתה ממלכה שפלה בלא רכב וסוס וחיל ועיזו.
ור' אברהם אמר: שלא קמו עוד בניהם תחתייהם להיות כמותם. רצונו לומר כי **השם איבד הרודפים בים ואבד במצרים זרעם ולא נשאר להם שם ושאר, כי הם הרשיעו יותר מכל מצרים לרדוף אחרי גאולי ה', אבל זה לא נזכר בתורה.**

ביאר רבי שמואל דוד וואלקין, אב"ד לאקאטש - הרמב"ן עומד ותמה: **לא הבינותי טעם 'עד היום הזה', כי כל המתים בים - אבדן עולם הם אובדים? ויתכן שהוא חוזר לסוסיו ולרכבו, שאבד סוס ורכב ממצרים בכל הדור ההוא, כי כל סוס ורכב וכל פרש אשר במצרים הוציא עמו ואבדו כולם, והיתה ממלכה שפלה בלא רכב וסוס וחיל ועיזו.**
ואילו **האבן עזרא פירש: "ויאבדם - הטעם כי לא קמו עוד בניהם תחתייהם להיות כמותם".**

הרי לנו - שכוונת "ויאבדם עד היום הזה" היא **שמפלת המצרים בים סוף לא הייתה רק לשעה, אלא גם לעתיד לבוא,** כי "עד היום הזה" פירושו לעולם. ומה מבהילים ומפליאים הדברים הללו כהיום הזה, אשר ראינו כבר כמה וכמה פעמים שחזרו המצרים להתנפל על ישראל - ולא עלתה בידם.

וְאֲשֶׁר עָשָׂה לְדַתָּן וְלֵאבִירָם בְּנֵי אֱלִיאָב בֶּן רְאוּבֵן אֲשֶׁר פָּצְתָה הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ וַתְּבַלְעֵם וְאֶת בְּתִיָּהֶם וְאֶת אֶהֱלִיָּהֶם וְאֶת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרִגְלֵיהֶם בְּקָרֵב כָּל יִשְׂרָאֵל. [יא ו]

והזכיר: ואשר עשה לדתן ולאבירם - ולא הזכיר קרח ועדתו שיצאה אש מלפני ה' ותאכל אותם, בעבור כי איש זר הקרב להקטיר קטרת הוא מלאוי התורה (במדבר יז ה), ולעולם הוא נענש לדורות כאשר קרה גם לעוזיהו (דברי הימים ב' כו יט). על כן לא מנאו באותות המדבר.

הוסיף על כך רבי שמחה זיסל ברוידא זצ"ל בספרו "שם דוד": כלומר, עונשו של קורח אינו מכלל "אשר עשה לכם במדבר", ולכן לא הזכיר כאן, כי בא משה למנות את מאורעות הנהגת ה' במדבר, שיתנו ליבם להכיר בגודלו ובידו החזקה וזרועו הנטויה (כמבואר פסוק ב) ויזהרו מעבור מצוותיו ויתחזקו באהבתו וקיום מצוותיו. (בדרשות הר"ן [דרוש עשירי ד"ה והשאלה השלישית] ביאר בדרך נוספת, וכן באבן עזרא (במדבר טז, לה) שמדבריו שם מתבאר תירוץ נוסף)

כִּי אִם שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אֲנִי מִצְוֶה אֶתְכֶם לַעֲשׂוֹתָהּ לְאַהֲבָהּ אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם לְלַכֵּת בְּכָל דְרָכֵיכֶם וּלְדַבְּקָהּ בּוֹ. [יא כב]

ולדבקה בו - אמר ר' אברהם: בסוף, והוא סוד גדול.
ואין הסוד מטעם המקום הזה. אולי יאמר לאהבה את השם ללכת בכל דרכיו עד שתהיה ראוי לדבקה בו בסוף. ונאמר ביהושע: ובשם אלהיכם לא תזכירו ולא תשביעו ולא תעבדו ולא תשתחוו להם כי אם בה' אלקיכם תדבקו כאשר עשיתם עד היום הזה (יהושע כג, ז-ח). אם כן, היא אזהרה מאזהרות עבודה זרה שלא תפרד מחשבתו מהשם אל אלהים אחרים, שלא יחשוב שיהיה בעבודה זרה שום עיקר, אלא שיהיה הכל אפס ואין. והנה זה כמו שאמר עוד: ואותו תעבוד ובו תדבק (דברים י כ) - והכונה להזהיר שלא יעבוד השם וזולתו, אלא לשם לבדו יעבוד בלבד ובמעשיו.

ויתכן שתכלול הדבקה לאמר שתהיה זוכר השם ואהבתו תמיד, לא תפרד מחשבתך ממנו בלכתך בדרך ובשכבך ובקומך, עד שיהיו דבריו עם בני אדם בפיו ובלשונו, ולבו איננו עמהם אבל הוא לפני השם.

ויתכן באנשי המעלה הזאת שתהיה נפשם גם בחייהם צרורה בצרור החיים, כי הם בעצמם מעון לשכינה כאשר רמז בעל ספר הכוזר, וכבר הזכרתי מזה בפרשת העריות (רמב"ן ויקרא יח ד). ומה שאמר יהושע: כאשר עשיתם עד היום הזה (יהושע כג ח) - כי בהיותם במדבר, וענן ה' עליהם (במדבר י לד), והמן יורד מן השמים, והשלו עולה, והבאר לפנייהם תמיד, וכל מעשיהם בידי שמים בדברים נסיים, הנה מחשבתם ומעשיהם עם השם תמיד, ולכן יזהירם יהושע שגם עתה בארץ, בהסתלק מהם המעשים הנפלאים ההם, תהיה מחשבתם בהם תמיד לדבקה בשם הנכבד, ולא תפרד כונתם מן השם.

לע"נ ר' אליעזר ב"ר דוד זצ"ל

להעזרת הארות והצטרפות: V0527174410@GMAIL.COM

מיועד לעורר את לב הלומדים ואינו תחליף למקור חיבורו של רבנו הרמב"ן